

Kurtág György

LIGETI GYÖRGYRŐL

Ünnepi beszéd. München, 1993. június 16.

Petri György fordítása

Hogyan meséljen az, aki nem mestere a szónak?

Hogyan idézzek fel jeleneteket a Ligetivel közös időnkéből, ha nem vagyok birtokában a minimális technikának sem, hogy az elmesélteket összekapcsoljam elő- és utótörténetükkel?

Ha emlékezéseimet mint *zenét* komponálhatnám meg, akkor egyidejűleg kellene elbeszelnem a főtörténetet, mintha egy színpad közepére képzelném magam, azok az események pedig, amelyeket Ligeti például korábban élt át, és csak az ő vagy mások elbeszéléséből tudok róluk, azok – mondjuk – a színpad egyik hátsó sarkában, fent zajlanának, a központi történés következményei szintén valahol oldalt vagy fenn az előtérben, a sok-sok év éppen csak felvillanó eseményei pedig – úgyszólván – szerteszét körülöttünk.

1

Vagyis az első jelenet (*a színpad közepén*):

1957. karácsonyeste, a távirat szerint, amit megőriztem: 23.02. Paris, Gare du Nord. Életében először Ligeti Párizsba érkezik. A pályaudvaron várom. Szoltsányi György zongoraművész barátom, aki meghívott magához, furcsállja, hogy valakinek kedve van karácsonyeste ilyen későn utazni, s őt is meghívja a Boul Garibaldi 48.-ba.

– Még jár a metró – mondom én.

– Nem, gyalog kell mennünk!

És ő kalauzol *engem*, aki már hat hónapja élek Párizsban, bizonytalankodás nélkül vezet át a városon, mondja, hogy melyik útkereszteződésnél vagyunk, és mondja a következő utca nevét.

(*Hátsó sarok, fent, baloldalt*)

Ligeti kora gyermekévei. Megszállott foglalatossága: térképeket olvasni és betanulni, így álmai városát, Párizsét is, miközben építi tovább költött országát, Kylwryiát.

(*Elöl, fent, jobboldalt*)

A Kylwryia-építés szelleme, úgy látszik, örökölhető. Fia, Lucas ugyanennyi idős korában éveken át írja kitalált bolygóinak enciklopédiáját, példákkal illusztrálva eme bolygók történelmét, tudományos életét, irodalmát, képzőművészetét és zenéjét.

(*Elöl, fent, baloldalt*)

Ennek az enciklopédiának a zenei példái váltak később a zongorára írt JÁTEKOK sorozatom egyik fontos kiindulópontjává.

(*És most összefoglalás – itt van körös-körül, mindennütt Minden*)

Hosszan, élethossziglan Ligeti vezetett engem. Nem, azonnal korigálni kell magamat: én követtem őt, olykor közvetlenül, máskor néhány év, sőt akár több évtized késéssel. Mégis – magam számára ezt az én „Imitatio Christi”-szindrómámnak nevezem – barátságunk első éveit nem csupán a *szellemi irányítása* jellemezte. Hanem anélkül, hogy közvetlenül befolyásolt volna, példájával megszabta ízlésem, sőt magánéletem irányát.

2

(A színpad közepén)

Budapest. Zeneakadémia, tizenkét évvel korábban, 1945. szeptember elején. Felvételi zeneszerző szakra. Mellettem egy igen komoly külsejű, barátságos, de távolságtartó kolléga várakozik: a távolságot talán még szemüvege is fokozza. Idősebbnek látszik nálam, de amikor belelapozok kompozícióiba, *egynemzedéknyivel* tűnik öregebbnek. Kórusművek, valószínűleg a II. KANTÁTA is (amelynek latin szövegéből – nem éppen logikusan – azt gyanítom, hogy református teológus lehet), valamint zenekari darabok – és látom vagy inkább intuitíve érzem, hogy ezek a legkevésbé sem iskolai dolgozatok. Zárt és érett világ ez, a kottaszövegben feltűnő rend uralkodik. Érzem: egy mesterrel találkoztam.

3

(A színpad közepén)

1958. július eleje. Most én vagyok az, aki érkezik, és ő vár engem a kölni pályaudvaron. Útban a szálloda, aztán rögtön a Rádió felé, ahol két napon át hallgathatom a felvételeket. Stockhausen új művéről beszél, a GRUPPEN FÜR 3 ORCHESTER-ről, három karmesterrel, az Alban Berg-szerű hegedűkadenciákról meg arról a részről, ahol drámai vadsággal ütköznek és küzdenek egymással a rezek. Amikor a stúdióban a GRUPPEN-t Stockhausen jelenlétében hallgathatom, éppen ez a rész marad számomra a legelevenebb. Aztán egészen megrázó a szintolyképpen új ARTICULATIONS. Úgy élem át ezt a művet, mint az első igazi Ligeti-darabot. A történet sűrűsége, szókimondó közvetlensége, a finom egyensúly tragikum és humor között még későbbi fejlődéséhez mérve is túlszárnyalhatatlannak látszik.

(Fent, hátul, jobboldalt)

Akkori benyomásaimról beszélek – nem a kompozíciók abszolút értékéről. De az ARTICULATIONS – ATMOSPHERES párosa később is abszolút mestermű maradt számomra, amely Ligeti két, mondhatnám alapvető aspektusát mutatja meg – az APPARITIONS inkább az ide vezető út egy állomásának látszik.

(Fent, hátul, baloldalt)

Ma egészen másként értem az APPARITIONS-t, de a két kedvencem mégis az ARTICULATIONS – ATMOSPHERES maradt.

(Fent, elöl, jobboldalt)

Miután visszatértem Magyarországra – tíz évig nem láhattuk viszont egymást –, én az op. 1.-gyel elkezdtem új életemet, de eszményem, törekvésem ugyanaz maradt: valami hasonlót megfogalmazni az én nyelvemen, mint amit az ARTICULATIONS hallgatásakor Kölnben átéltem.

(Fent, hátul, baloldalt)

Ezt írta nekem Párizsba: „...a kölni stúdiót okvetlenül meg kell ismerned, mielőtt visszatérsz

Magyarországra”, tudván, hogy milyen nehézségekbe ütközik egy újabb kiutazásom. És valóban, ez a két nap *zeneileg* gazdagabb és jelentősebb lett számomra, mint az egész Párizsban töltött év. És akkor még nem is említettem, hogy nagy áldozatok árán neki kellett állnia a költségeimet, aki éveken át szinte semmit sem keresett.

4

(A színpad közepén)

1946–47, Budapest, Szondy u. 95. Itt lakunk öt éven át feleségemmel, Mártával, a nagynénémnél, egy konyhából nyíló svábbogaras cselédszobában. A szoba négy méter hosszú, két méter széles.

(Fent, baloldalt, hátul)

Útlevegí gondok megint. 1947 júniusától 1948 januárjáig nem tudunk hazatérni romániai nyaralásunkból. Ligeti ekkoriban egy ideig ebben a szobában lakik.

(Közép)

Fokozatosan egyfajta ritussá vált, hogy vasárnap esténként nálunk zenéltünk. Főleg Mozart operáiból adtunk elő részleteket, ami úgy ment, hogy Márta énekelte az összes női szerepet, Ligeti volt a tenor és időnként a bariton, Sulyok Ferenc zeneszerző barátunk, évfolyamtársunk a zeneszerző szakon volt a basszus. Én játszottam zongorán a kíséretet.

(Fent, hátul, jobboldalt)

Ligeti felújítja velünk kolozsvári baráti körének házizenelési hagyományát.

(Közép)

Ligeti a COSÌ FAN TUTTÉ-ról beszél nekünk (addig azt sem tudtam, hogy ilyen opera létezik egyáltalán). Egyike az első eseteknek, amikor egy művet először dramaturgiai-
ilag szétszed, aztán magával ragadóan komikusan, de mégis komolyan előénekel: a Dorabella–Guglielmo duettet a II. felvonásból (*Il core vi dono, bell' idolo mio*). Anélkül, hogy a stílushatárokat megsértette volna, a felfokozott gesztikájában volt valami olyan merészség és karakteresség, amit manapság élvezhetünk előadásain, amikor az AVEN-
TURES-ből vagy a REQUIEM-ből ad elő részleteket, a levegőbe rajzolja.

Az olasz nyelvű Mozart-operákat akkoriban *németül* énekeltek, talán azért, mert olvashatóbban volt nyomtatva a zongorakivonatban, vagy talán mert még nem tartozott a „noblesse oblige”-hoz a műveket eredeti nyelvükön énekelni.

Legalábbis minálunk, Budapesten nem.

Felejthetetlen, ahogy a színpadi „félrét” csinálta a „*Du Losé*”-ban, a szerepéből kieső Guglielmo szerepében, aztán újra a lírai humor, amikor az „*es schlägt Ticke-Ticke hier*” következett, s a kezdet mértéktelen expresszivitását megint másképp – hallatlan gazdagsága volt ez azoknak a lelkiállapotoknak, amelyek egy közös tőből fakadtak. Hasonló emlékeket őrzünk a Don Giovanni–Zerlina duettéről, a Pamina–Tamino–Sarastro tercettéről meg a Susanna–gróf duettéről. És ahogy Cherubino leleplezését játszotta az I. felvonás tercettjében, először mint a gróf, aztán mint Don Basilio („*Was ich sagte von dem Pagen, war nur Vermutung...*”)! Elénekeltek az egész FIGARÓ-t, a DON GIOVANNI-t, A VARÁZSFUVOLÁ-t, talán még az egész SZÖKTETÉS-t is.

Márta kottái között találunk valamit, ami még Ligeti számára is új és ismeretlen volt: J. S. Bach HOCHZEITS-QUODLIBET-töredékét. Meghökkenőt volt számunkra a népies-triviális melodikában és a LES NOCES-szerű közösen improvizált verssorokban Bach abszurd humorát felfedeznünk.

Ligeti gyorsan kiigazodott a kompozícióban, átvette az irányítást, és a családi legendáriumba került, ahogyan előadta, eltűzött érzelmességgel: „*O ihr Gedanken, warum quälet ihr meinen Geist?*”

(Szárazon, hasbeszélőszerűen)

„*Backtrog!*” – és az ismétléseket mindig továbbvariálva...

Mikor ma a QUODLIBET strófái közt olvasom, hogy

„*Grosse Hochzeit, grosse Freude
Grosser Degen, grosse Scheide*”

vagy később:

„*Grosse Nasen, grosse Löcher*”

másutt:

„*Pantagruel war ein sehr listiger Mann*”

– akkor ez úgy hangzik nekem, mintha a LE GRAND MACABRE-ből hallanék valamit, ami egyáltalán nincsen olyan távol az I. felvonás zárószakaszától:

„*Feuerblume spriesse mohnrot!
Lieben wir uns bis der Tod droht...*”

(oly szívesen ismétlgetem ezt a rímet:

„*mohnrot-Tod droht*”,

ahogy magyarul is: „drótostót”!)

(*Bal sarok, fent, hátul*)

1949 – TAVASZI VIRÁG, kínai mesejáték. Kaptam egy szövegkönyvet a budapesti bábszínházról megzenésítésre. Szerintem a versek szörnyű ízléstelenek és primitívek. Nem tudok velük mit kezdeni. Mielőtt visszaadnám, szórakozásból megmutatjuk Ligetinek ezeket a házisütetű verselményeket, amelyeket mintha a SZENTIVÁNJÉJI ÁLOM iparosai találtak volna ki.

„*Öröm lenne mindenestül
mínekünk a munka,
ha a császár, a Vén Tigris
nem ülne nyakunkba.*”

Legnagyobb meglepetésemre Ligeti érdeklődést mutat – és létrejön egy zseniális zene, körülünkben máig továbbélő slágerekkel. Ezeknek az általunk megvetett versikéknek a szelleme a LE GRAND MACABRE-ban lelte meg pontos dramaturgiai funkcióját.

A TEKNŐSBÉKA DALA

*Vigan úszik, mint a hal
Apró lábacskaival
Ez az öreg teknős.*

(Bal sarok, jobbra, fent)

Párizs, szilveszteréjszaka, 1957–58.

Egy Café-Restaurant a Comédie Française közelében, kilátással az Avenue de l'Opéra-ra. Ott ültünk hármasan Sulyok Ferencsel. Éjfél – tébolyító dudakoncert – párizsi hagyomány. Ligeti feláll, kimegy, átszellemülten hallgatja, egy szót se szól.

(Fent, elöl, balra)

Verőce, 1993. május.

A LE GRAND MACABRE-t hallgatjuk felvételtől. Az autódudanyitánynál Márta megjegyzi: „Ez mintha a Teknősbéka-dal volna a bábjátékból.”

Két jelenet:

a) 1948–49, Opera, Budapest.

A zeneszerző szakosoknak ingyenes belépőjük van az Opera harmadik emeletére. Chopin op. 25. cisz-moll etűdje megy, valami izléstelen-édeskés hangszerelésben, édeskés-izléstelen csellószóval, amely egy TRAVIATA-szerű, tüdőbajban haldokló leánya giccses pas-de-deux-jét kíséri. Ligeti és a karmesternövendék Melles Károly felháborodottan fütyülnek és kiabálnak, hogy Mozart, Verdi, Bartók és Stravinsky után ez képtelenség. A rendőrség közbelép, mindkettőjüket kivezeti, ingyenbérletüket elkobozzák.

b) 1981(?), Opéra de Paris.

A fiunk is ott volt. Ligeti bekiabál: „Arrêtez!” – Hagyják abba! Én vagyok a szerző – lármázva otthagyja az előadást – a rendőrség nem lép közbe, a LE GRAND MACABRE megy tovább.

5

(A színpad közepén)

1946–47, Budapest, Óbuda, a Zsigmond tér környéke. Akkoriban még álltak a kis régi házak, amelyekről Krúdy, Ligeti kedves szerzője annyi nosztalgiával írt. Krúdy maga is ezen a környéken lakott. Ligeti itt bérelt szobát, a háziúr meglehetősen barátságatlan volt, ezért a látogatóknak célszerűbb volt az ablakon közlekedniük. Fura egy ház. Egy rézsűbeépítés eszelős architektúrája. A lakás maga a rendes bejárat fölött van a magasföldszinten, de a szoba ablaka a másik utca szintje alatt. Escher-perspektíva. Az első találkozások, még a Szondy utca 95. előtti időkből. Itt beszél nekünk Weöres Sándor költészetéről, akinek addig a nevét sem hallottam. Aztán eljátszik két rövid Weöres-dalt – ma is azt tartom, hogy akkori munkásságának csúcspontjai. Nem „első lépések”, nem „ígéretes próbálkozások”, hanem zárt, komoly benső igazságot hordozó művek.

Az első dal (TÁNCOL A HOLD) lebegő, Botticellit idéző tündérerotikája és a második (KALMÁR JÖTT NAGY MADARAKKAL) gesztikuláló szorongásdramatikája Ligeti két alapvető aspektusát jeleníti meg. És akkortól mindmáig kiindulópontjai saját dalkompozícióimnak is.

Érdekes módon semmit nem tudtunk akkor a harmadik dalról, a GYÜMÖLCSFÜRT-ről. Ami engem máig csodálatba ejt: teljes bizonyossággal tudható, hogy akkor még semmilyen japán zenét nem hallott, mégis kitalálta a koto-muzsikát!

(Fent, hátul, balra)

Ligeti gyerekkori emléke:

Nagynénje zongorája fölött két gésakép lóg. Ezeket nézegeti, miközben a fekete billentyűkön improvizál, anélkül hogy tudná: most fedezte fel az utat az ázsiai pentatóniához.

Gondolatforgácsok – emlékfeszélyek

a) 1946. Szondy u. 95.

„– Vannak színes álmaitok?

– Nekem vannak” – mondja.

– Nekünk nincsenek.

b) 1946. Óbuda, Ligeti: „A két legfontosabb könyv számomra: Proust: *À LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU*, Freud: *TOTEM UND TABU*.”

c) 1993, születésnapí beszélgetés Varga Bálinttal. Ligeti: „*Most olvasom a világ két legjobb könyvét: Proust À LA RECHERCHE...-ét először eredetiben, meg Courant és Robinstól a WHAT IS MATHEMATICS-t.*”

d) Egy mondat Prousttól: „*Un homme qui dort tient en cercle autour de lui le fil des heures, l'ordre des années et des mondes.*”

Képzelt beszélgetés:

Ligeti: „*l'ordre et le désordre*”.

Én: „*Et enfin – chez toi – l'ordre supérieur qui les unit.*”

e) Bécs, Himmelhofgasse 34., a nyolcvanas évek végén: Ligeti: „Az utóbbi időben csak olyan zenét bírok hallgatni, amely magán viseli a szellem jegyét, amelyen érzik a szellemi erőfeszítés. Minden okkult vagy buddhista dolog, ha nincs zeneileg strukturalva, idegen marad tőlem.”

f) A dolgozószobája, Budapest, Alkotmány u. 4. Az ötvenes évek eleje, már összeházasodtak Verával.

Túhegyesre faragott ceruzák tökéletes rendben, kis agyagedényekben. A zongora fekete kottatartóján egy ördögűző szimbólum vörös viaszból. Rembrandt DOKTOR FAUSTUS rézmetszetére emlékeztet (ott is a varázsformula!).

g) Berlin, 1971. A MELODIEN című zenekari művén dolgozik.

Ligeti: „*Most már pontosan tudom, hogy milyen lesz a MELODIEN. Éppen most fejeztem be a harmóniai vázat.*”

h) 1947-ben dolgozatot ír Szabolcsi Bence zenetörténeti kurzusára. Szabadon választhatunk témát a Beethoven-kvartettekéről.

Ligeti: „*Én az op. 18-as F-DÚR KVARTETT első tételét választom, mert az egész egy majdhogynem jelentéktelen motívumcsírából fejlődik ki.*”

No igen, a Szabolcsi-kurzusok...

Semmi akadémikuskodás az oktatásban. Semmi vizsga, szemeszterenként egy dolgozat szabadon választott témából. Közösen beszélgetünk zenetörténetről, de kultúrtörténetről, történelemről is. És ahogy Szabolcsi a Mozart-operákról mesélt!

És volt egy fakultatív Bartók-szeminárium, ahol Szabolcsi csak kommentált. Lendvai itt olvasta fel első Bartók-elemzéseit, és itt hangzott el Ligeti MEDVETÁNC-elemzése is.

Népszabadság, 1993. május 28. Breuer János zenetudós emlékezik Ligeti főiskolai kurzusaira az ötvenes években: „*Minden olyan világos lett, mihelyst ő megérintette, ugyanakkor megmutatta a látszólag egyszerű bartóki struktúrák összetettségét is.*”

Az én kincseskamráim

1947. Budapest, Zeneművészeti Főiskola (Ligeti még növendék).

a) Ligeti előadása Bach kétszólamú invencióiról. Én illusztrálok zongorán az alaptípusokat Ligeti válogatása szerint. (Elég gyengén játszom.) Téma – az ebből adódó különbözőféleképpen tagolt szekvenciák – végül a fél- vagy egészszárlatok, amelyek olyan általánosak, hogy bármilyen témából következhetnek. (És természetesen a hangnemi terv.)

S ennyi az egész formafolyamat.

Ezt én és a hallgatók egy életre megértettük.

b) A magyar népzene kötelező tantárgya volt a főiskola minden hallgatójának. Kodály nagyon szigorú volt a tanításban és a vizsgákon, de keveset magyarázott. Ligeti felvázolta nekem és Mártának néhány mondatban a magyar népdalok fő típusait. Hat-hét vagy nyolc szótag (és azok deriváltjai), és elmondta, *hogyan* lehet ezt a záróritmus alapján felismerni.

c) MEDVETÁNC -elemzésében akkor felfoghatatlan volt számomra, hogyan jött rá arra az egyszerű megoldásra, hogy a dallam az akkordmixtúra középszólamában van.

d) 1950. Néhány hétig népdalokat gyűjt Romániában. Elsőként fedezi fel és rövid dolgozatban leírja azokat a harmóniatörvényeket, amelyeket a román falusi zenekarok követnek.

A kincseim közé tartozik két Ligeti-szöveg, amelyet még az APPARITIONS – ATMOSPHERES-időben írtam fel magamnak.

e) (Az elsőt én korai Ars Poeticának nevezem.) – Hangzatok és zenei kontextusok mindig színek, formák, anyagi valóságok érzékelése során ébrednek bennem. Sőt még az elvont fogalmak is akaratlanul hangképzetekhez kötődnek. Ez magyarázza a számtalan „zenén kívüli” elem jelenlétét kompozícióimban. Hangzó felületek és tömegek, amelyek kioltják, áttörik egymást, vagy egymásba ömlenek – egy lebegő háló, amely hol szétszakad, hol összecsomózik: nedves, ragadós, kocsonyás, rostos, száraz, foszladozó és tömör anyagok, fecnik, foszlányok, szilánkok és mindenféle maradványok – képzeletbeli építmények, labirintusok, feliratok, szövegek, dialógusok, rovarok, állapotok, események, folyamatok, összeolvadások, változások, katasztrófák, széthullások, eltűnések – ezek mind elemei ennek a nem purista zenének.

f) („Ósálom.”)

„Kisgyerek koromban egyszer azt álmodtam, hogy nem sikerül a rácsos kiságyamig nyomakodnom (amely biztonságos menedékhelynek számított): mivel a szobát egy vékony rostú, de sűrű és rendkívül kusza szövedék töltötte ki.

Rajtam kívül más lények és tárgyak is fennakadtak ezen a hatalmas hálón: éjjeli lepkék és bogarak, nagy, átizzadt párnák. A fennakadt lények minden mozdulata megrázkódtatta az egész rendszert: a mozgások annyira felerősödtek, hogy a háló néhány helyütt beszakadt, és egypár bogár kiszabadult, hogy nem sokkal azután fullasztó tömegben újból a hullámzó szövedékbe gabalyodjon.

Ezek az események fokozatosan megváltoztatták a szövedék struktúráját: bizonyos helyeken kibogozhatatlan csomók képződtek, másutt üregek, amelyekben foszlányok szállongtak. A rendszer változásai irreverzibilisek voltak, egy már elmúlt állapot soha nem térhetett vissza. Volt valami kimondhatatlan szomorúság ebben a folyamatban, maga volt az elszivárgó idő reménytelensége és a soha jóvá nem tehető múlt.”

Ha nem ismerném az álmodót, ezt az álmot zenésíteném meg. Minthogy ő ezt az

álmot azóta újra és újra hangokká – és micsoda hangokká! –, sőt nemcsak hangokká, hanem egyenértékű hangzó szövedékekkel értelmezte át, sohasem mernék hozzáérni.

g) Wolfgang Fuhrmann a bécsi *Der Standard* 1993. május 28-i számában Ligetiről és

„*egy-egy kulcsfontosságú Pierre Boulez-művek kriminalisztikai pontosságú Ligeti-féle elemzéséről*”.

A STRUCTURES I elemzése valóban olyan, hogy bárki, aki elolvasta és megértette, az egész kompozíciót le tudja írni.

8

„*Kriminalisztikai pontosságú*” egész műve – az ősalom egy életen át tartó kibontakozása, azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyekkel ezt az álmod minden részletében uralni tudja, hogy egyre komplexebb módon adhassa vissza.

A zongoraetűdök, a hegedű- és zongoraversenyek olyan magasságokba emelkednek, amelyeket az én korlátozott intellektusommal alig-alig érek fel. Igen, barátságunk első évében én a magam részéről az ő tanítványává nyilvánítottam magam. Ő nagyon-nagyon sokat segített nekem, de soha nem fogadott el tanítványául. Márta magyarázta meg nekem a napokban, hogy Ligeti öntudatlanul úgy érezte, én nem lehetek megfelelő partner a számára. Soha nem értettem a matematikához, tele voltam lelkesedéssel minden nagy és szép iránt, de értelmem soha nem terjedt túl messzire, és hozzáállásom a zenéhez és a művészethez kissé emlékeztet a vörhenyesszöke úréra a TONIO KRÖGER-ben, aki mindig azt ismételteti, hogy „*A sillagok, úristen! Nézze csak kérem a sillagokat*”. És mint Serenus Zeitblomot a DOKTOR FAUSTUS-ban, eme laudáció írása közben olykor elfogott a kétely, „*vajon egyéniségemnél fogva megfelelhetek-e ennek a feladatnak, amelynek véghezvitelére inkább szívem serkent, semmint valamire is feljogosító szellemi rokonság*”.

Én nem tudok az Elemekről elmélkedni, és anélkül fogok meghalni, hogy bármit is megértenék például a fraktálgeometriából.

De merem és tudom szívből szeretni ezt a zenét, amely az ATMOSPHERES-ben mintha az én bensőmben hangzana, amely annyira megráz a DIES IRAE-ben, és a HEGEDÜVERSENÝ-ben a magasabb szférákba emel.

Oly sokat mesélhetnék még. Oly gazdag volt ifjúságunk, útjaink oly sokszor kereszteződtek újra és újra, oly sokat köszönhetek neki, amit csak az ő segítségével ismerhettem meg. Weörest, Kafkát, Webernt, Stockhausent, Frescobaldit, Boulezt, Csontváryt, Beckettet, Boscht, a FINNEGAN'S WAKE Joyce-át, Helmst, Nancarrow-t, Musilt, Kleet, a CANTO SOSPEÑO Nonóját, Robert Walsert, Lewis Carrollt; sőt még Alain Fournier LE GRAND MEAULNES-ját is olyan csodálatosan mesélte el nekem Párizsban, hogy csalódás ért, amikor végül elolvastam a regényt.

Minden egyéb marad a nyolcvanadik születésnapra.

Eredetileg ezt a laudációt egy olyan szakasszal akartam kezdeni, amelyet később inkább a végére tettem volna – de képtelen vagyok befejezni.

Így hát álljon itt:

Mit jelent nekem Ligeti?

Annak a sejtelmét, hogy van valami magasabb rendű, valami tökéletesebb, mint amit én egyáltalán el bírok képzelni, hogy vannak összefüggések a művészetben, a tudományban és a világegyetemben, melyekről ő számot tud adni, és itt félbeszakad a mondat.

Köszönöm türelmüket,
és
kívánok
Neked
nagyon boldog
kalandozást
a tükör túloldalán,
a
vad
és
szelid
mikrohangok
földjén.

Coda post festa

... a PURGATORIO végéről (Dante: szintén ajándék Ligeti Verától és Györgytől, a harmincadik születésnapomra):

*„S'io avesse, lettor, più lungo spazio
da scrivere, io pur canterei 'n parte
lo dolce ber che mai non m'avria sazio;
ma perchè piene son tutte le carte
ordite a questa cantica seconda,
non mi lascia più ir lo fren de l'arte.”*

Peskó Zoltán

VIVACE MINACCIOSO*

Szegárdy-Csengery Klára fordítása

Ligeti György zeneszerzői munkája során egy mű születését mindig a kortárs zene változásai ihlette esztétikai megfontolások előzték meg. Bár az, amit ír, mindig messzemenően zenei fogantatású, s ő maga mesterségének rendkívül alapos művelője, első döntéseiben a forma és eszköz megválasztását mégis mindig egyértelműen a kortárs zene aktuális eseményeinek mélyreható elemzése előzi meg. Nem volt ez másként Ligeti és a zenés színház eddigi találkozásai esetében sem. Alkotói fantáziáját itt is különböző aktuális feltételek határozták meg: úgy tetszik, számára a saját korától való függetlenség egyenlő a realitás tagadásával.

Élete első harminchárom évében Erdélyben és Magyarországon ez a zenei realitás

* Tempómegjelölés a LE GRAND MACABRE partitúrájában. A cikk Ligeti György operájának első olaszországi előadása alkalmából íródott, mely Bolognában volt 1979. május 5-én.